

МЕНТАЛЬНІСТЬ ЛІТЕРАТУР СВІТУ

УДК 821.162.1.09«1923/2012»

Бистрова О. О.

доктор філологічних наук, професор
Дрогобицький державний
педагогічний університет ім. І. Франка

ГЕРМАНСЬКИЙ ВЕКТОР У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ

Стаття присвячена визначенню впливу германської теми на формування особливостей творчості Віслави Шимборської. Проведено компаративний аналіз деяких елементів поетики польської письменниці та німецького поета Генріха Гайне. Визначено спільне і відмінне у використанні засобів поетичного мовлення цих двох митців, у розкритті теми кохання.

Ключові слова: поетика, духовність, іронія, тема кохання, підтекст.

Статья посвящена определению влияния немецкой темы на формирование особенностей творчества Виславы Шимборской. Проведен компаративный анализ некоторых элементов поэтики польской писательницы и немецкого поэта Генриха Гайне. Определено общее и отличное в использовании средств поэтической словесности этих двух писателей, в раскрытии темы любви.

Ключевые слова: поэтика, духовность, ирония, тема любви, подтекст.

The article is devoted to defining the role of German theme in the poetry of Wislawa Szymborska creative features. The author of the article made comparative analysis of some elements of the poetics of Polish writer and the German poet Heinrich Heine. Determine the total and perfect in the use of poetic literature of the two writers, revealing the theme of love.

Key words: poetics, spirituality, irony, love theme, a subtext.

В життя поетки-інтелектуалки ХХ століття Віслави Шимборської германський імпульс увірвався різко і нахабно. Щоб уникнути вивезення до Німеччини довелося кинути навчання і піти працювати клерком. Вчилася таємно. Не полишала думка – хто ж вони ті германи, що так підло вдерлися у рідну домівку? Чому ж їхня культура, їхня духовність не втримали від віроломства і підступності?

Усвідомлено чи неусвідомлено щось зупиняло творчу увагу і відгомони її простежуються на певній близькості двох авторських манер самої Шимборської і Генріха Гайне у різних вимірах їх іпостасей. Це не лише інтерес тематичного плану – світ і суспільство як такі, кохання, мистецтво, довершеність природи, це і особистісні підходи до об'єктів екзистанцу – єднання «захвату і розпачу», як вважає Андрій Савинець.

Від цього твердження, цього конверсійного світосприйняття у єдності вражаючих аверс і реверс формувався власний стиль. Ця ситуативність інтенцій відчувалася і в поезіях Гайне: захват – розпач, захват перед красою природи – біль від страждань, парадигми страждань душевних і духовних, здатність «*приймати нестерпну ... добра і зла*» [Савинець 2005: 299].

У томах поезій Гайне можна вічути і почути іронію, цілий спектр іронічних відтінків: насміх, глузування, легку або гірку посмішку. Незалежно від об'єкту насміху, Гайне виносить свій вирок, свій осуд, або поблажливий погляд. Реципієнт чує голос і осуд поета, у Гайне більш толерантний і стриманий, у Віслави більш різкий і безкомпромісний.

Поступово Гайне посилював власні іронічні розмисли, його *da'sein* стає більш прозорим і вимагає імперативу. Саме цей дискурс соціального неприйняття дає краще – відвертий осуд знаходимо й у В. Шимборської: «*Worte! Worte! Reine Taten!*» (Слова! Слова! Жодних справ!). Але починав поет нотками певної іронії поблажливості:

Der Brief, den des geschrieben.

Er macht mich gar nicht beng;

Du willst mich nicht mehr lieben,

Aber dein Grief ist lang.

Zwölf Seiten, eng und zierlich!

Ein kleines Manuskript!

Mann schreibt nicht so ausführlich,

Wenn man den Abschied gibt [Heine 1951: 147].

(Лист, що ти мені написала, мене зовсім ен налякав / Ти не хочеш мене більше любити, але твій лист довгий. / Дванадцять сторінок, зщильнених й вишуканих / Маленький манускрипт! / Не пишуть так детально / Якщо хочуть розлучитись.)

Таку еволюцію змін тотальностей (за яким особистість поета, його модальність) пройшла і Шимборська. Іронія на адресу тих, хто бачить розвагу, спостерігаючи приборканих звірів, колись вільних і розкутих, переростає у гнів

і сором, у відчуття вини, винуватого сорому. «Я» поета розкриває себе, як «Я» Гайне через інтонацію осуду («Циркові тварини»):

*Zwierzęta cyrkowe
Przytupują do taktu niedźwiedzie,
skacze lew prez płonące obręcze,
małpa w żółtej tunice na rowerze jedzie,
trzaska bat i muzyczka brzęczy,
trzaska bat i kołysze oczy zwierząt,
słoń obnosi każatkę na głowie,
tańczą psy i ostrożnie kroki mierzą.
Wstydzę się bardzo, ja – człowiek...* [Szymdorska 2005: 6]

(Тупцюють в такт ведмеді, лев стрибає чере палаюче коло, мавпа в жовтій суконці на велосипеді, батіг тріщить, музика бряцає, батіг тріщить, очі звірят блимають, слон обносить качат на голові, пси танцюють і обережно крокують. Мені соромно, я ж – людина). Таке гірке відчуття сорому, вини, винуватого сорому відоме було й Г. Гайне, митцю і людині в ситуаціях знуцання сильних над слабкими.

Одним із найпотужніших імпульсів у системі перегуків духовного життя обох поетів (а може точніше – їхніх ліричних героїв) було кохання. У Гайне – всеохопне, у різних своїх звивах й іпостасях, а у Віслави Шимборської – стриманіше, завуальованіше, ніби поетка відсторонює себе від тих, що кохаються. На відміну від Гайне, який і ствержує велич любові і відверто говорить про непередбачуваність поведінки об'єктів його сердечної уваги, польська авторка підводить психологічне і філософське тло під те почуття, яке називають «щасливим коханням». На сердечний стогін, докори коханій ліричного героя Гайне Віслава ніби відповідає сухим і тверезим аналітичним походом. Її лірична героїня, ніби обпикшись (поет В. Шимборська розулучилась з коханим після шестилітнього шлюбу), дивиться на «щасливе кохання» тверезо, скептично, з певною недовірою. Герой Гайне ніколи не втрачав надії:

Хоч і не любиш ти мене,

Не впав я в безнадію.

В лице твоє дивлюсь ясне

І, мов король, радію (Переклад Д. Павличка).

Героїня Віслави максимально наближена до авторки, ніби препарує живе серце, втілюючи свої думки у безбарвні сентенції:

Miłość szczęśliwa. Czy to jest normalne,

Czy to poważne, czy pożyteczne –

Co świat ma z dwojga ludzi,

Który nie widzą świata? [Szymdorska 2005: 134].

(Звеличені без жодної підстави з мільйону. В нагороду за що?). Обрамлена іронічно-гіркою інтонацією заголовку «Щасливе кохання» поезія своєю чітко продуманою конструкцією підводить до «здорового глузду», від якого на душі невесело. Прегарні малята народжуються і без його допомоги» (тоюто без щасливого кохання): *Wspaniałe dziełki rodzą się bez jej pomocy*. [Szymdorska 2005:134]. Цей сумний афоризм як виклик ліричному і любовному піднесенню у німецького поета.

Філософія любові хвилює поетку. Дотримуючись певної зверхності, поблажливого тону, Віслава вдається до розмислів щодо першого в життя кохання («Pierwsza miłość»). Для Гайне такої проблеми не існує, його герой живе в поетичному любовному ореалі, де панують різномірні почуття.

Unendliches Sehen, tief Wehmut

Beschleicht mein Herz [Heine 1951:118].

(Безкінечні печалі, глибини смутку сповнюють моє серце...) Гайне знаходить безліч слів у рідній мові, щоб передати всі відтінки ніжності і любові. Шимборська ніби нависно відкидає все романтичне. Але цьому не хочеться вірити. Діалог, а радше – спір продовжується: «*Mówią / że pierwsza miłość najważniejsza, / To bardzo romantyczny, / ale nie mój przypadek*». А брендом Гайне в царині кохання був знаменитий вірш «Коли розлучаються двоє...».

Віслава безжалісно зриває флер романтичності – «Nie mój przypadek» зі спогадів про першу любов, ставить навіть під сумнів, чи була вона взагалі. Переклад Андрія Савинця майже дослівно перекладає це твердження:

Coś między nami było s nie było, Щось поміж нами було й не було
Dziali się i podziało діялося і подіялося.

Вбивча іронія ставить під сумнів красу й стриманість перших порухів серцець: «Наше єдине побачення по літах – / це розмова двох крісел / за холодним столом. (*nasze jedyne spotkanie po latach / to rozmowa dwóch krzeseł / przy zimnym stoliku*) [Szymdorska 2005: 272].

Проте іронічна байдужість метафор не позбавляють думки про те, що тут щось приховано, що героїня закодувала якусь думку у підтексті, зашифрувала істинні почуття, бо боїться їх, остерігається їхньої вибухової сили! Іншим коханням не під силу затьмарити перше. Такого болісного душевного розщеплення герой Гайне не знав. Поетка ніби застерігає від небезпеки згадок про першу любов, вони межують зі смертю.

Шимборська належала до напрямку, яке польська критика визначала як «*поетична моралістика*» [Хореев 1975:709]. Це не дидактичні прояви, а пересторога, небезпека втратити стимул до життя: «...забуть, / таке, що й не спиться, привчає мене до смерті». Прихований трагізм і стриманість ліричних почуттів роблять цей твір знаковим у сфері світової любовної поезії. Поет ощадливо ставиться до свого лексичного конкордансу, на перший погляд досит обмеженого. Але дбає про чіткість і завершеність архітоніки. Це також виклик Гайне, який любив щедрі повтори на грані поетичних надмірностей. У поетичних дискурсах Гайне і Шимборської широкий світ поральних і філософських проблем. Кожен з них може стати об'єктом як філологічного, так і філософського дослідження Проте Гайне значно більше піддається філослогічній аналітиці, тобто герменевтиці. Шимборська ж свідомо прагне до редукції, ущільнення поетичного вислову, надаючи перевагу філософським доктринам, без прикрас. Чи має рацію автор такого міркування: «*Між філологією і філософією давні суперечки. Філософ зневажає філологію, а*

філолог із заздрістю ненавидить філософію й дуже її побоюється» [Амелин 2005: 7-8]. Трудно з таким твердженням погодитись. ТанDEM і певна співдружність існує. Філософія черпає для власних потреб із літературних скарбів, а література зміцнює свої позиції, посиляючись на філософів.

Філософія підсилила поетичність у Віслави Шимборської, а поетиці Гайне подала безсумнівної романтичної переваги. Відтак у Віслави нефеміністична раціональність і конструктивна стрункість текстових побудов.

Захват і розпач так властиві для мистецького сприйняття світу двома поетами різних епох виявилися потужним рушієм відтворення *da'sein* і життя людини на перехресних путівцях. Діалог, спір, єдність, перегуки, натяки, максими, твердження, творчі наміри – здійснені і нездійснені, шляхетність життєвих позицій – все це наблизило Гайне до доби Шимборської, зберігши й деяку енігматичність загадковості перед таїною життя вічного мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЯ

Амелин 2005 – Амелин Г. Лекции по философии литературы. / Григорий Амелин. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 424 с.

Савинець 2005 – Савинець А. Іпостасі Віслави Шимборської // Wislawa Szymborska. Wersja wydarzen (Версія подій). – Люблін : Видавництво університету Марії Кюрі-Скłodовської, 2005. – С. 296-301.

Хорев 1975 – Хорев В. А. Шимборская Вислава. – Краткая литературная энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1975. Т. 8. – С. 709.

Heine 1951 – Heine H. Ausgewählte Werke. Band I. / Heinrich Heine. – М. : Verlag for fremdsprachige Literatur, 1951. – 576 s.

Szymborska 2005 – Szymborska W. Wersja wydarzen (Версія подій). / Wislawa Szymborska. – Люблін : Видавництво університету Марії Кюрі-Скłodовської, 2005. – 317 с.